

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

КОМПОЗИЦІЯ

Методичні рекомендації
до виконання домашніх завдань
та контрольних робіт
для слухачів підготовчих курсів

Київ
Видавництво Національного авіаційного університету
«НАУ-друк»
2008

УДК 373.57:7. 012(076.5)
ББК Щ 100.50р
К 637

Автор-укладач *О.В. Калініченко*

Рецензенти: *О.В. Чемакіна* – канд. архітектури, декан факультету архітектури та дизайну Національного авіаційного університету;
Л.М. Бармашина – канд. архітектури, доцент кафедри архітектури Національного авіаційного університету

Затверджено методично-редакційною радою Національного авіаційного університету (протокол № 8 від 25.10.2007 р.).

К 637 **Композиція:** методичні рекомендації до виконання домашніх завдань та контрольних робіт / автор-уклад. О.В. Калініченко. – К.: Видавництво Національного авіаційного університету «НАУ-друк», 2008. – 44 с.

Методичні рекомендації до виконання домашніх завдань та контрольних робіт спрямовані на систематизацію знань слухачів підготовчих курсів, удосконалення їх умінь і навичок з навчальної дисципліни «Композиція», опанування способів самоперевірки та підготовку до модульних контрольних робіт (вступного іспиту) з композиції за напрямками підготовки «Архітектура» і «Дизайн».

Для слухачів підготовчих курсів Інституту доуніверситетської підготовки НАУ, а також всіх зацікавлених в оволодінні знаннями та уміннями з композиції.

Методичні рекомендації до виконання домашнього завдання 1

Завдання: створити графічну композицію з виявленням стану руху або спокою із застосуванням фактур.

Орієнтовні теми: Вітер надії, Ріка любові, Плин життя, Технополіс, Час зупинився, Вічність.

Мета:

– виконати композицію на одну із запропонованих тем або відповідно до власного задуму та дати їй назву, яка відповідає створеному художньому образу;

– створити врівноважену композицію, використати основні закони, правила і прийоми композиції;

– використати в роботі засоби виразності графіки: точки, лінії, штрихи, плями;

– застосувати імітації матеріалів та різноманітні фактури для посилення виразності композиції;

– передати в роботі стан руху або спокою.

Матеріали: графітні олівці, гумка; чорна гелева ручка, фломастер, тонований папір, папір з виконаними власноруч та готовими різноманітними фактурами.

Техніка виконання: рисунок, аплікація, колаж.

Формат А3.

Основні теоретичні відомості

Термін „композиція” (від лат. compositio) означає твір, складання, поєднання, розташування, поєднання частин в одне ціле в певному порядку. Під композицією розуміють: процес створення, побудови художнього твору з використанням комплексу розкриття змісту і задуму; безпосередньо сам твір мистецтва (картина, скульптура, виріб тощо); науку про закони і правила досягнення краси і гармонії у мистецтві та навчальну дисципліну з такою назвою.

Композиція є основою, конструкцією твору. Вона відіграє значну роль у вираженні творчого задуму автора та створенні художнього образу. Виразність композиції досягається завдяки її цілісності, виділенню головного, гармонії форм, взаємній підпорядкованості у розташуванні всіх елементів, ясності сприйняття. Характер композиції залежить від авторського бачення твору та свідомого добору ним необхідних виразальних засобів.

Робота над композицією полягає у пошуку шляхів передачі творчого задуму, виконанні ескізів, доцільному розташуванні зображеного у певному форматі, досягненні рівноваги, детальній розробці структури композиції, гармонізації форми та узагальненні.

Основні закони композиції носять об’єктивний характер, вони діють в усіх видах і жанрах мистецтва.

Закон єдності змісту і форми спонукає автора художнього твору втілити зміст у відповідну форму, направити всі зображальні засоби на розкриття змісту, виділити головне в композиції при дотриманні її внутрішньої єдності.

Закон цілісності передбачає неподільність композиції: встановлення центру уваги та підпорядкування йому всього другорядного; супідрядність всіх елементів композиції та їх неповторність. Характерною ознакою довершеної, цілісної композиції є неможливість прибирання жодної деталі зображення без втрати для цілого.

Закон типізації (життєвості) характеризується типовістю рис, ознак складових елементів створюваних композицій, образів; передача відчуття руху, розвитку дії в часі. Першоосновою закону є створення художнього образу.

Закон новизни передбачає естетичне засвоєння відображуваного матеріалу та створення на його основі нових художніх образів.

Закон контрасту – один з основних законів композиції. Контраст значно підвищує силу впливу композиції та визначає її виразність. Роль контрастів універсальна, вони мають відношення до всіх елементів композиції. Виділяють контрасти величин, форм, об’ємів, тонів, кольорів, фактур, матеріалів, розташування, світлотіні, характерів тощо.

Закон підпорядкування всіх закономірностей і засобів композиції художньому задуму зобов’язує художника створювати цілісний по сприйманню, одухотворений задумом автора, мистецький твір. У ньому саме через композицію має бути реалізовано ідею твору, враховано пропорційні співвідношення розмірів усіх фігур між собою та відповідно до розміру картинної площини, встановлено гармонійні поєднання форми і світла, тону і кольору, передано рух чи спокій, виявлено симетрію чи асиметрію, ритмічний чи метричний порядок організації елементів композиції, визначено сюжетний центр.

Правила композиції: виділення композиційного центру, встановлення композиційної рівноваги, розташування головного на другому просторовому плані, встановлення пропорційних співвід-

ношень між розмірами предметів, застосування паралельності, врахування візуального сприйняття об'єктів зображення.

Прийоми композиції: доцільний вибір формату, передача враження монументальності, використання горизонтальних, вертикальних і діагональних напрямків, стилізація та нюансування форми.

Порядок виконання роботи

1. Виконайте графічну композицію відповідно до задуму.

2. Створіть врівноважену композицію, використайте основні закони, правила і прийоми композиції.

Розмістіть композицію відповідно до обраного формату. Оберіть необхідні для вираження вашого задуму засоби виділення центру композиції (розміром, формою, тоном, кольором, розміщенням). Для забезпечення рівноваги розташовуйте всі елементи композиції так, щоб вони були збалансовані між собою. Рівновага залежить також від розподілу мас композиції відносно її центру. Врівноваженість створює враження спокою, впевненості, стійкості. Застосовуйте необхідний контраст для посилення виразності композиції. Узагальнюючи зображення дотримуйтеся гармонії тону і кольору.

3. Використайте в композиції графічні засоби виразності: точки, лінії, штрихи, плями.

Виконуйте роботу лініями, що різняться: за тоном (тонкі, легкі, світлі, а також товсті, насичені, темні); за формою (прямі, ламані, зигзагоподібні, пунктирні, а також криві, дугоподібні, хвилясті, спіралевидні); за напрямом руху (вертикальні, горизонтальні, діагональні, направлені по спіралі, а також до або від центру); за характером руху (такі, що передають сталість або падіння; перемінний рух: монотонний або змінний; плавний рух: погойдування, коливання). Застосовуйте в роботі різнотовщинні лінії, вони посилюють виразність та образність композиції.

4. Застосуйте імітації матеріалів та різноманітні фактури.

У роботі необхідно використати різноманітні імітації матеріалів та фактури, створені власноруч або запозичені з друкованих видань. Частина фактурних поверхонь треба виконати у графіці: пером і тушшю, гелевою ручкою, фломастером тощо. Розташування фактур, їх характер, колір та тон добирайте так, щоб посилити основну форму, підкреслити її особливості. Логічно поєднуйте між собою фактурні поверхні, виконані різними способами, у тому числі, власноруч.

5. Передайте в роботі стан руху або спокою.

Продумайте, які художні засоби найбільш прийнятні для передачі руху або спокою відповідно до назви вашої композиції.

Використайте прийоми побудови композиції, за допомогою яких виявляється рух. Для того, щоб передати стан руху необхідно зобразити активну односторонню спрямованість самої форми та напрямку її руху в просторі. З самого початку роботи над композицією задайте за допомогою ліній необхідний напрям руху, спрямованість форм, їх плановість (затуляння одна одною). Використайте закономірності перспективних скорочень.

Для того, щоб передати у художньому творі стан спокою, нерухомості, непорушності, необхідно дотримуватися принципів побудови статичної композиції. Елементи такої композиції доцільно розташовувати переважно горизонтально, особливо видовжені за пропорціями форми. Статичні композиції зазвичай закриті, спрямовані всередину. Для посилення статичних властивостей композиції особливого значення набуває тональна насиченість форм у її основі.

6. Створюючи композицію, не захоплюйтеся надмірною деталізацією.

Щоб не втратити цілісності композиції, окремі деталі підпорядковуйте основній формі. Закінчуючи роботу, узагальніть композицію.

Контрольні запитання

1. Назвіть закони, правила та прийоми композиції, які ви застосували для передачі стану руху або спокою у композиції.
2. Яке значення має виділення центру композиції для досягнення її цілісності?
3. Які способи створення врівноваженої композиції?
4. Поясніть як засоби виразності графіки впливають на створення художнього образу.

Методичні рекомендації до виконання контрольної роботи 1

Завдання: створити графічну композицію із стилізованих природних форм (на основі 6-10 геометричних фігур) із застосуванням різноманітних фактур.

Орієнтовні теми: Кмітлива мишка, Задоволений бегемот, Тендітна лань, Допитливий папуга, Поважний жираф.

Мета:

– виконати композицію на одну із запропонованих тем або відповідно до власного задуму та дати їй назву, яка відповідає створеному художньому образу;

– створити виразну врівноважену композицію на основі стилізованої природної форми;

– узагальнити зображення тварини (птаха), використовуючи для цього 6-10 геометричних фігур;

– створити цілісну композицію, підпорядкувати деталі основній формі;

– доречно застосувати різні за характером фактури, використати їх для посилення художнього образу;

– встановити тональну єдність та кольорову гармонію;

– показати високий рівень технічного виконання роботи.

Матеріали: (за вибором слухача) графітні олівці, сангіна, вугіль, гумка; туш, перо, гелева ручка; акварель, гуаш, пензлі; тонований папір; папір з різноманітними фактурами, виконаними власноруч та поліграфічним способом; клей, ножиці.

Техніка виконання: графіка, аплікація, колаж.

Формат А3.

Основні теоретичні відомості

Уміння сприймати форму та достовірно, образно її відображати є надзвичайно важливим як для архітектора, так і для дизайнера.

Форма є одним із основних зображальних засобів вираження художнього образу. Форма – це зовнішній вигляд предмета, його структура, сполучення елементів простору. Форми можуть бути площинні й об'ємні, прості й складні, прямолінійні та криволінійні, закономірні й випадкові; вони характеризуються конфігурацією,

розміром, фактурою, тональною насиченістю, кольором. У зображенні форми необхідно враховувати закономірності її оптичного та психологічного сприйняття. Це стосується як складних за конфігурацією форм, так і простих геометричних. Для побудови гармонійної композиції, цілісного сприйняття та відтворення форми на площині значення має їх оптимальне співвідношення.

Стилізація полягає у перетворенні об'ємної форми на площину та зміну її характеру на декоративний. Це процес спрощення форми, її узагальнення, відбір найбільш характерних ознак, усунення всього другорядного та виявлення найбільш характерного. Особливе значення для стилізації форми має встановлення правильних пропорційних співвідношень, що визначають характер форми.

Фактура впливає на виразність форми та надає створюваному художньому образу емоційної виразності. Фактура впливає на візуальне, психологічне сприйняття величини форми (укрупнення фактури оптично збільшує масу), на її емоційну оцінку. Нерівномірність рисунку фактури (різна ступінь дрібності) впливає на оцінку її геометричної характеристики: пряма, рівна поверхня може здаватися кривою. Необхідно з обережністю використовувати фактури з крупним рисунком: укрупнення фактури призводить до сприйняття її елементів як самостійних складових форми, що набувають власних властивостей (розміру, обрисів). Це призводить до візуального розчленування форми.

Порядок виконання роботи

1. Створіть виразну врівноважену композицію.

Виконайте пошукові ескізи – начерки, які дозволять краще вивчити форму.

Для передачі творчого задуму доцільно використовувати горизонтальний чи вертикальний формат картинної площини (відповідно до пропорцій тварини). Встановлюючи композиційну рівновагу, візьміть до уваги, що стилізовану форму треба розмістити на аркуші з урахуванням вже розташованих там начерків. Основна форма має бути оптимальною за розміром: і не зовеликою для формату, і не маленькою – такою, що губиться на аркуші. Краще розмістити зображення трохи вище оптичного центру, щоб не скла-

лося враження, що воно «падає» вниз. Відразу продумуйте засоби встановлення композиційного центру.

2. Виконайте стилізацію природної форми із застосуванням таких геометричних фігур, що найкраще підходять для передачі її характерних обрисів.

У художньо-творчій діяльності можете використати: квадрат, круг, прямокутник, ромб, трикутник, п'ятикутник, шестикутник, восьмикутник, трапецію. Виконуйте стилізацію, спрямовуючи її на створення художнього образу. Виявіть загальні пропорції форми та її характерні обриси. За допомогою формотворчих ліній спрощуйте, узагальнюйте форму, виявляйте найбільш характерні її ознаки. Надмірно не деталізуйте форму, адже вона має складатися з 6 - 10 елементів (залежно від складності форми тварини), які до того ж спрощені до основних геометричних форм.

3. Створюйте цілісну форму, досягайте її пластичної виразності та логічної завершеності.

Аналізуючи форму, зверніть увагу на її конструкцію. Намагайтесь досягти лаконічного виразного силуету, який легко сприймається і впізнається. Поступово в основній формі визначайте окремі складові частини. Узгоджуйте їх між собою та підпорядковуйте основній формі.

4. Встановіть тональну єдність композиції та доберіть гармонійні кольорові сполучення.

Тональні співвідношення за своєю силою та розміщенням мають відповідати природному аналогу. Оскільки виконувана композиція є декоративною, то і вибір кольорів може бути умовним, головне, щоб вони гармонійно поєднувалися у певній кольоровій гамі (теплій або холодній чи створеній на основі 1-3 кольорів).

5. Доцільно застосуйте різноманітні фактури.

Доберіть відповідний характер фактури та розташуйте її відповідно до основної форми. Оскільки зображення, що виконується, є декоративним, фактура не обов'язково має імітувати характер шкіряного покриву тварин, але за своїм напрямом, характером рисунку має уточнювати, підкреслювати особливості форми.

6. Техніку виконання витримуйте на належному рівні.

Акуратно вирізайте фрагменти зображення. Для наклеювання краще використовувати резиновий клей, змащуючи ним обидві поверхні – аркушу і паперу з нанесеною фактурою. Фактури, виконані власноруч гуашшю або акварельними фарбами при неаккуратному поводженні з клеєм (особливо у випадку застосування ПВА) можуть розмазатися і втратять естетичний вигляд. Зазвичай, фактури, що виконуються тушшю, гелевою ручкою наносять наприкінці роботи, тому для збереження практично готового зображення його треба прикрити чистим папером.

Контрольні запитання

1. За якими характеристиками визначається форма?
2. Які прийоми стилізації форми?
3. Яке значення фактури у створенні художнього образу?
4. Яку роль грає колір у декоративному вирішенні композиції?

Методичні рекомендації до виконання домашнього завдання 2

Завдання: створити динамічну композицію з ритмічним порядком організації елементів.

Орієнтовні теми: Пульс життя, У ритмі музики, Танок квітів, Кружляє заметіль, Шепіт хвиль, Весняне капання.

Мета:

– створити динамічну композицію на одну із запропонованих тем або відповідно до власного задуму та дати їй назву, яка відповідає створеному художньому образу;

– проаналізувати роль формату аркуша у вираженні ідейного задуму;

– застосувати прийоми передачі руху в композиції;

– використати ритм для посилення динамічних властивостей композиції;

– опанувати різноманітними техніками виконання роботи.

Матеріали: чорна гелева ручка, фломастер, чорний папір.

Техніка виконання: змішана (рисунок, аплікація).

Формат А3.

Основні теоретичні відомості

Динаміка – зорове сприйняття руху форми. Характерна риса динаміки – однобічна спрямованість руху. Динамічність форми пов'язана з її пропорціями. Виявленню динаміки сприяє застосування контрасту форми. Динаміка може бути притаманною як нерухомим об'єктам, так і рухливим. Для того, щоб динамічність форми проявилася, необхідно визначити її початок та надати спрямованості у певному напрямку: вверх, вниз, по діагоналі, по спіралі тощо.

Зазвичай **ритм** використовується для передачі того чи іншого ступеня руху та виступає зв'язуючим елементом сюжету. Ритм являє собою повторюваність, чергування тих чи інших композиційних елементів художнього твору за умови їх супідрядності всередині цілого. Застосування ритму дозволяє показати конкретний порядок розміщення елементів композиції. Ритм передається лінійним рисунком, тоном, кольором різної інтенсивності і світлоти. Характер ритму залежить від кількості об'єктів та кількості повто-

рів світлих і темних плям, а також від інтервалів між ними та напрямку руху.

Виходячи із задуму, використовують прийом симетрії або асиметрії. **Симетрія** створює враження поділу зображення віссю симетрії (по-вертикалі або діагоналі) на дві рівні по масам, формам і тонам частини, чим досягається врівноваженість всієї композиції. Для того, щоб симетрична композиція стала динамічною, необхідно враховувати пропорційні співвідношення основної форми, створювати її видовженою, звуженою за загальними обрисами у напрямку руху. **Асиметрія** дозволяє показати активний рух. У такому випадку рівновага всіх частин досягається за рахунок яскравого показу ритму композиції, що вимагає контролю за тим, щоб створена композиція не справляла враження дрібності, „розбитості”. Асиметрична композиція може бути вирішена з показом як плавно-го, так і активного сильного руху.

Порядок виконання роботи

– створити динамічну композицію на одну із запропонованих тем або відповідно до власного задуму та дати їй назву, яка відповідає створеному художньому образу;

– проаналізувати роль формату аркуша у вираженні ідейного задуму;

– застосувати прийоми передачі руху в композиції;

– використати ритм для посилення динамічних властивостей композиції;

– опанувати різноманітними техніками виконання роботи.

1. Продумайте кілька варіантів динамічної композиції відповідно до задуму.

Виконайте пошукові ескізи, різними способами намагайтеся втілити ідейний задум та передати рух у композиції.

За бажанням роботу можна виконати у квадратному, прямокутному, видовженому прямокутному (вертикальному чи горизонтальному), круглому, овальному форматі або на стандартному форматі А3. Визначте, яке розміщення композиції на аркуші буде оптимальним для її ідейного вирішення.

2. Для того, щоб виявити в композиції динаміку, передайте чітко виявлену спрямованість руху через зміну розмірів та конфігурацію основної форми у певному напрямку: від великої до малої, від широкої до вузької.

Виявіть залежність динамічної форми від її обрисів та пропорційних співвідношень складових елементів.

3. Для створення враження направленої руху застосуйте ритмічний порядок організації композиції.

Ритмічний порядок організації композиції характеризується зростанням або спаданням форм та інтервалів між ними. Ритм розрізняють за темпом (*плавний, пульсуючий, спадаючий, наростаючий*), за напрямом руху (*уверх, вниз, по горизонталі, по діагоналі, наслідуючи характер форми*), за розташуванням (*по прямій, кривій, колу, спіралі, S-подібно, дугоподібно*) за тоном і кольором.

4. Враховуйте роль тональної насиченості форм у посиленні динамічних властивостей композиції.

Посиліть враження руху за допомогою посилення тону.

Контрольні запитання

1. Які способи передачі руху у композиції?
2. За якими ознаками вирізняють динамічні форми?
3. Яка роль ритму в організації динамічної композиції?
4. Які принципи організації ритмічного порядку поєднання елементів композиції?

Методичні рекомендації до виконання контрольної роботи 2

Завдання: створити гармонійну палітру кольорів на основі природного аналога; розширити колористичну гаму за допомогою висвітлення та затемнення кольорів.

Орієнтовні теми: Гірський пейзаж, Барвисте різнотрав'я, Море і небо, Осінній колорит, Барви лісу, Зимовий вечір, Яскравий день, Літня ніч.

Мета:

- закріпити практичними вправами теоретичні знання з колорознавства;
- розвивати кольоровий зір та здатність до розрізнення відтінків кольорів, систематизації колірних сполучень;
- проаналізувати гармонію кольорів у природі на прикладі пейзажу, зображеного на фотографії;

– визначити та добрати 10-12 відтінків кольорів, що відіграють основну роль у формуванні колориту представленого куточка природи;

– навчитися розпізнавати колорит як теплий чи холодний, нюансний чи контрастний;

– удосконалити навички виконання монохромного колориту;

– проаналізувати зміну кольорів у процесі їх висвітлення та затемнення.

Матеріали: графітні олівці; ватман або акварельний папір; гуаш, пензлі.

Техніка виконання: гуаш.

Формат А3.

Основні теоретичні відомості

Колір має велику емоційну виразність. Колір – властивість поверхні форми вибірково відображати світлові промені певної довжини хвилі. Основні кольори – червоний, жовтий, синій. Їх неможливо утворити поєднанням інших кольорів. Завдяки змішуванню основних кольорів можна отримати похідні від них: оранжевий, зелений, фіолетовий. Подальше змішування кольорів призводить до появи різноманітних колірних відтінків. Пари кольорів, які в колірному колі знаходяться напроти, називають контрастними або до-

повняльними. Ці кольори (червоний-зелений, жовтий-фіолетовий, оранжевий-синій) взаємно доповнюють і посилюють властивості один одного.

Кожна кольорова пляма може мати різні характеристики, що визначаються в кольорознавстві термінами *колірний тон, світлота, насиченість*.

Всі кольори спектру характеризуються *колірним тоном*, який визначає місце кольору у спектрі. Це головна характеристика кольору. Відтінки, що мають різну ступінь кольору, називають хроматичними (колірними). Чорний і білий, а також вся градація сірих, не мають колірного тону. Групу чорно-білих кольорів називають ахроматичними (такими, що не мають кольору).

Світлота залежить від власної світлосили кольорових променів та світлоти ахроматичного сірого кольору, що входить до складу даного кольору та характеризується словами „темний”, „світлий”. На практиці для створення ефектів світлоти різної сили використовують і власну світлоту, і домішки кольорів: білого, чорного, відтінків сірого. Відчуття світлоти відтінку визначає такий параметр як *яскравість*. Відтінки одного кольору різної світлоти називають *монохромними* – це кольори, які знаходяться в одному секторі колірного круга.

Насиченість кольору – ступінь його віддалення від сірого тону ж світлоти. Кольори з максимальною насиченістю – спектральні, мінімальна насиченість дає відсутність колірного тону. Висвітлення чи затемнення кольору завжди призводить до зменшення його насиченості. З психологічним сприйняттям насиченість пов'язують як міру „густоти”, „щільності” кольору.

Чистота кольору – це відсутність у ньому домішок інших кольорів і відтінків, тому чистими є тільки три спектральні кольори – жовтий, червоний і синій, які ще називають основними або первинними.

Всі кольори спектру розділяють на теплі та холодні. До теплих відносяться жовтий, оранжевий, червоний та їх відтінки, до холодних – зелений, синій, фіолетовий та їх відтінки. Існує відносна тепло-холодність кольорів: червоно-фіолетовий та жовто-зелений набувають ознак теплих чи холодних кольорів залежно від кількості в них жовтого, червоного чи синього.

Загальний характер забарвлення та відношення кольорів у композиції визначаються колоритом. *Колорит* – система сполучен-

ня кольорів, їх гармонійне поєднання в художньому творі. Кольорова гармонія – це узгодження кольорів між собою в результаті знайденої пропорційності площ кольорів, їх рівноваги і співзвучності, в основі якої лежать утворені неповторні відтінки кольорів.

Кольорова гармонія може бути:

– *монохромна*, побудована на основі одного кольору, наприклад, синього з поступовим висвітленням, або жовтого з поступовим затемненням;

– *протилежна*, побудована на основі двох протилежних у колірному колі доповняльних кольорів, наприклад, червоного і зеленого або жовтого і фіолетового;

– *аналогічна*, побудована на основі трьох кольорів, розташованих поруч у колірному крузі, наприклад, жовтого, жовто-оранжевого і оранжевого або зеленого, синьо-зеленого і синього;

– *тріада*, побудована на основі трьох кольорів, що лежать на рівній відстані один від одного в колірному крузі, наприклад, червоного, жовтого і синього або фіолетового, зеленого і оранжевого;

– *рівнобедреного трикутника*, побудована на основі трьох кольорів: будь-якого кольору та двох кольорів, суміжних з тим, який є до нього доповняльним, наприклад, червоного з жовто-зеленим і синьо-зеленим або жовтого з червоно-фіолетовим і синьо-фіолетовим.

Порядок виконання роботи

1. Вибір природного аналога.

Доберіть кольорову фотографію із зображенням природи. Розмір її має бути таким, щоб оптимально розміститися на аркуші. Проаналізуйте колорит пейзажу (теплий, холодний, контрастний, нюансний) та чітко визначте з його класифікацією. Розуміння принципів утворення кольорової гармонії допоможе у виконанні практичної роботи. Тому визначте, які саме кольори та їх відтінки визначають характер кольорової гармонії.

2. Встановіть гармонію кольорів.

Спочатку доберіть 10-12 кольорів, що виступають основними у створенні колориту обраного пейзажу. Розкресліть таблицю та зафарбуйте цими кольорами квадрати, що знаходяться у виділеному стовпчику посередині таблиці. Кольори намагайтеся розмістити

Для вираження статичності і динаміки можна застосувати як асиметричну, так і симетричну побудову композиції.

Статична і динамічна композиції ґрунтуються не тільки на вимірних величинах форм (розмірах, пропорціях), а й на інших властивостях: фактурі, тоні, кольорі, силуеті, ажурності, складності форми і обрисів.

Об'ємно-конструктивне зображення групи геометричних тіл треба побудувати в перспективі. Можна застосувати як фронтальну перспективу (з однією точкою сходження ліній перспективного зв'язку на лінії горизонту), так і кутову (з двома точками сходження). Необхідною властивістю перспективи, що дає можливість реального сприйняття об'єктів композиції, є її простота і ясність.

В роботі над пошуковим ескізом велике значення має *вибір висоти горизонту*. Розташування лінії горизонту змінюється відповідно до точки зору. Залежно від того, з якої висоти і з якої точки зору взято горизонт, по-різному будуть сприйматися зміст композиції, її центр, окремі деталі. Крім того, що лінія горизонту є необхідною складовою перспективної побудови, вона ще має значення для кращого вираження статичності чи динаміки. Адже, наприклад, для того щоб передати враження руху, спрямованого уверх, можна лінію горизонту розмістити унизу, а лінії перспективних скорочень направити не тільки до двох точок на лінії горизонту, але й до третьої точки, розміщеної вгорі, до якої і спрямовано рух.

Для того, щоб підкреслити статичність композиції, лінію горизонту можна розмістити трохи вище середини аркуша або, залежно від задуму та особливостей взаємного розташування геометричних тіл, взагалі застосувати високий горизонт. В той же час не можна стверджувати, що саме тільки розташування на аркуші лінії горизонту, вже гарантує надання композиції статичних або динамічних властивостей.

Необхідно визначити *єдине джерело освітлення* з урахуванням його впливу на вирішення композиційного завдання та надання повнішої інформації про характер форми геометричних тіл. В процесі виконання світлотіньового моделювання форми треба контролювати правильність передачі напряму освітлення та відповідно до нього виявляти об'єм включених в композицію геометричних тіл.

Колорит, як кольорова побудова твору, є одним із засобів виразного й правдивого зображення дійсності. За його допомогою створюється неповторна особливість художнього твору. Колорит – система сполучення кольорів, їх гармонійне поєднання, узгодженість колірних відтінків.

В основі кольорової гармонії також лежать закономірності організації елементів та їх впорядкування. Колір, що є об'єктивною властивістю форми, також є активним засобом організації цілісної та врівноваженої композиції. Доцільно, впорядковано поєднані елементи кольорової композиції утворюють кольорову гармонію.

Колір, окрім спектральної кольорової характеристики, має тону. Кожний елемент композиції, маючи певну кольорову характеристику, має ще певну світлосилу, тобто тон. В ході виконання роботи необхідно гармонійно поєднати як колірне, так і тональне вирішення.

Порядок виконання роботи

1. Виконайте пошукові ескізи.

При ескізуванні на першій стадії для втілення задуму достатньо виконати начерки кількох варіантів композицій, що складаються з геометричних фігур. Динамічну композицію доцільно зображати на вертикально розміщеному аркуші паперу, статичну – на горизонтальному. Хоча при мотивованому поєднанні геометричних тіл виправданою може бути і обернена ситуація. Такі пошукові ескізи, маленькі за розмірами відносно формату А2, виконують по краям аркуша (нижньому або боковому) і враховують при формуванні загальної композиції аркуша. Обов'язковою умовою є вписування ескізної композиції у встановлений за пропорціями вертикальний або горизонтальний формат. У пошуковому ескізі необхідно так визначити принципове розміщення фігур, щоб вони своїм розташуванням у просторі, розмірами та пропорціями, взаємним гармонійним поєднанням чітко відображали статичну або динаміку. Проводячи композиційний пошук, надавайте геометричним фігурам об'ємності, щоб наблизити зображення до реальності та перевірити її довершеність.

2. Створіть статичну або динамічну композицію з геометричних тіл.

Виконуючи зображення у форматі А2 необхідно дотримуватися пропорційних співвідношень обрисів геометричних тіл, закладених в обраному ескізі, та удосконалювати його. З цією метою посилюйте властивості статичної або динамічної композиції.

Під час створення динамічної композиції звертайте увагу на те, чи достатньо чітко виявлено однобічну спрямованість руху, які саме геометричні тіла (форма яких більш динамічна) логічно розмістити у верхній частині роботи, які у нижній (так, щоб не призупинити рух) та встановити достатню супідрядність окремих елементів композиції між собою.

Елементи статичної композиції своїм розташуванням мають виражати стабільність положення, стійкість і міцність конструкції, непорушність усіх форм. Тому використовуйте горизонтальні лінії як формотворчі. Доцільно зображати геометричні тіла масивні за пропорціями та розміщувати їх переважно горизонтально.

Для того, щоб краще втілити задум, геометричні тіла можна розташовувати так, щоб вони взаємно проникали.

3. Встановіть композиційний центр, узгодьте основні частини композицій та взаємно підпорядкуйте її складові елементи.

Розпочинайте роботу над композицією з розміщення, зазвичай в середній її частині, тих основних геометричних тіл, які утворюють основу, смисловий і зоровий центр композиції. Такі елементи виділяйте розміром, формою, кольором, тоном. Своїми характерними обрисами та розташуванням у просторі вони мають сприяти вираженню задуму. Всі складові елементи композиції повинні органічно доповнювати один одного за формою, пропорціями. У випадку перетинання геометричних тіл лінія перерізу, що утворюється, має бути підпорядкованою характеру форми та правильною за будовою.

У побудові композиції з геометричної комбінації тіл слід уникати таких положень, при яких сприйняття зображених об'єктів може бути спотвореним: випадково збігаються лінії, що окреслюють форму різних геометричних тіл; накладаються площини їх граней, ребра або кути, за якими здійснюються перспективні скорочення.

Виявляючи композиційний центр кольоровою і тоновою плямою, необхідно підпорядкувати йому й інші частини композиції.

4. Дотримуйтеся законів лінійної та повітряної перспективи у побудові геометричних тіл.

Зображайте елементи композиції розміщеними в просторі відповідно до поставленого завдання. У зображенні геометричних тіл застосовуйте наскрізну побудову. Рисунок виконуйте лініями різної товщини: на передньому плані більш темними і товстими, на дальньому – поступово зменшуйте їх товщину і тональну насиченість.

Якщо при виконанні ескізів можна обійтися без складних перспективних побудов, то в розробці оригіналу композиції необхідно здійснити об'ємно-конструктивну побудову зображення з дотриманням законів лінійної та повітряної перспективи. За допомогою перспективи перевіряйте правильність побудови геометричних тіл, можливість їх розташування у просторі, ступінь затуляння одне одним.

5. Виявіть у роботі заданий колорит.

У створенні кольорової гармонії велике значення мають не тільки самі кольори, але й конфігурація плям, розмір площ колірних тонів, що поєднуються. Між різними кольорами композиції існує взаємозв'язок. Кожний колір може заспокоювати або виявляти, посилювати інший, а два кольори поруч по-своєму впливають на третій. Один і той же колір сприймається по-різному залежно від того, на тлі якого кольору він знаходиться.

Гармонія в *нюансній гамі* кольорів полягає у переважанні подібності всіх кольорових елементів, оскільки вони ледь відрізняються відтінками одного кольору. *Контрастна гама* характеризується яскраво вираженою протилежністю кольорів. Значне переважання в композиції теплих або холодних колірних відтінків характеризує її колорит як *теплий або холодний*.

Застосуйте колір для посилення динамічних або статичних властивостей композиції. У динамічній композиції більш насичений колір використовуйте з метою чіткого визначення напрямку руху, а в статичній – підкреслення міцності та масивності форми в її основі.

6. Створіть гармонійну, цілісну форму.

Досягайте пластичної виразності та логічної завершеності форми. Світлотінь, що розподіляється по поверхні предмету, слугує основним засобом об'ємно-просторового моделювання форми. Залежно від розподілу по поверхні світлотіні предмет може виглядати більш плоским або об'ємним. Світло і тінь, полиск і рефлекс розташовані на предметі симетрично відносно зони, що називається напівтіню. Найсвітліше місце в освітленій частині предмета – полиск, найсвітліше місце у тіні – рефлекс, який ніколи не буває світлішим полиску. Сила полиску і рефлексу залежить від фактури поверхні: посилюється на гладких і блискучих поверхнях, зменшується на шорстких. Падаючі тіні у запропонованих композиціях зазвичай не показують.

7. Встановіть колористичну та тональну єдність композицій.

Працюючи над композицією, в якій об'ємні тіла знаходяться у просторі, постійно аналізуйте свою роботу та узагальнюйте зображення: виділяйте кольором і тоном передній план і відповідно до нього добирайте відтінки кольору і тону на дальньому плані.

Загальний тон композиції визначається освітленням та тональною насиченістю її складових елементів. Тональні співвідношення в композиції повинні бути гармонійними, підпорядкованими закономірностям повітряної перспективи. На передньому плані зображені об'єкти мають бути чіткими і контрастними. З віддаленням їх чіткість втрачається: зазвичай світлі предмети стають темнішими, а темні світлішають. Отже, на дальньому плані тонові співвідношення предметів дещо наближаються, зображення втрачає чіткість і ясність переднього плану.

8. Дотримуйтеся належної техніки виконання.

Пошукові ескізи акуратно виконуйте графітними олівцями. Працюючи в техніці акварелі необхідно наносити прозорі фарби, змішуючи їх одночасно не більше трьох, інакше відтінок кольору вийде „брудним”. Гуашеві фарби навпаки наносять на папір не прозорими, а добре вимішаними до густот сметани. Хроматичні кольори гуаші для надання фарбі більшої корпусності краще змішувати з білилом. Переходи кольору і тону мають бути поступо-

вими, без слідів пензля (за винятком авторської техніки). Під час виконання роботи уникайте багатозарового нанесення фарб. Якісне технічне виконання роботи є однією з умов високої оцінки.

Контрольні запитання

1. Як вертикальне чи горизонтальне розташування геометричних тіл впливає на вираження статички і динаміки?
2. Яке значення має супідрядність елементів для надання композиції цілісності?
3. Чи впливає розташування лінії горизонту на картинній площині та ступінь перспективних скорочень на посилення динамічних чи статичних властивостей композиції?
4. Яка роль тональної насиченості елементів композиції та кольору у встановленні рівноваги та вираженні стану руху або спокою?

Додаток до домашнього завдання 1

Синій птах

Круговерть життя

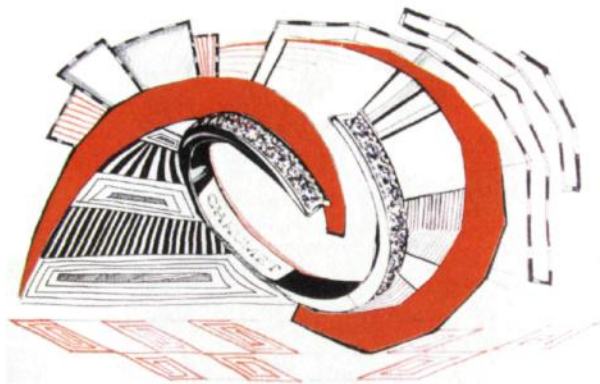
Продовження додатка до домашнього завдання 1

Квітка щастя

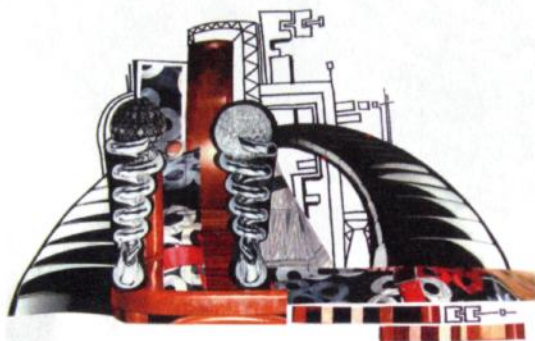
Вітер надії

Час зупинився

Погляд крізь час

Технополіс

У ритмі танцю

Подих вітру

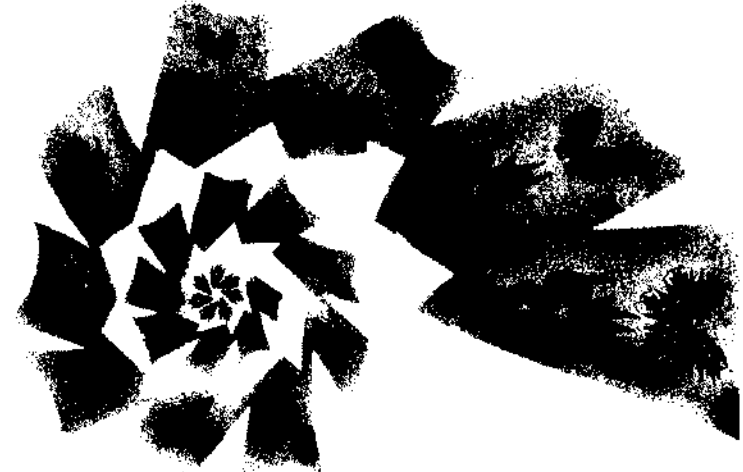
Зародження Всесвіту

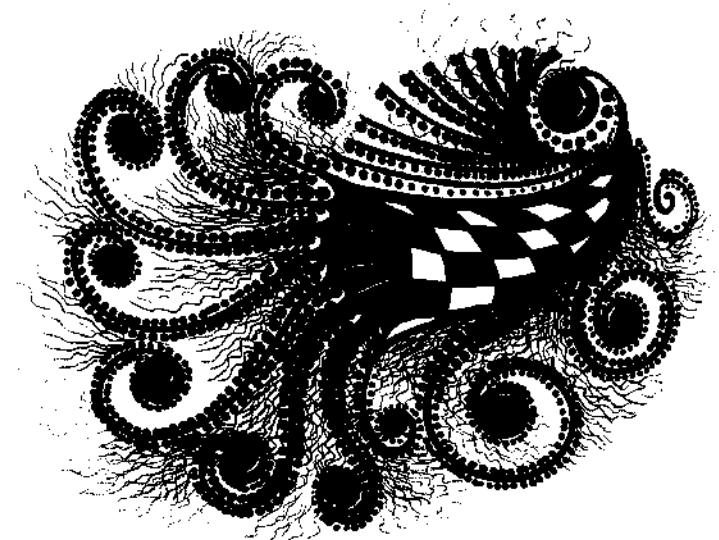
Ритми мегаполісу

Вінок мелодій

Торнадо почуттів

Пulьс життя

Додаток до контрольної роботи 1

Поважний жираф

Самовдоволений ховрашок

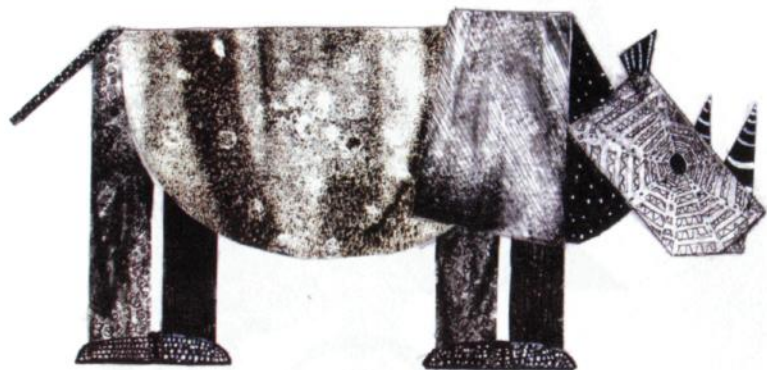
Продовження додатка до контрольної роботи 1

Кмітлива мишка

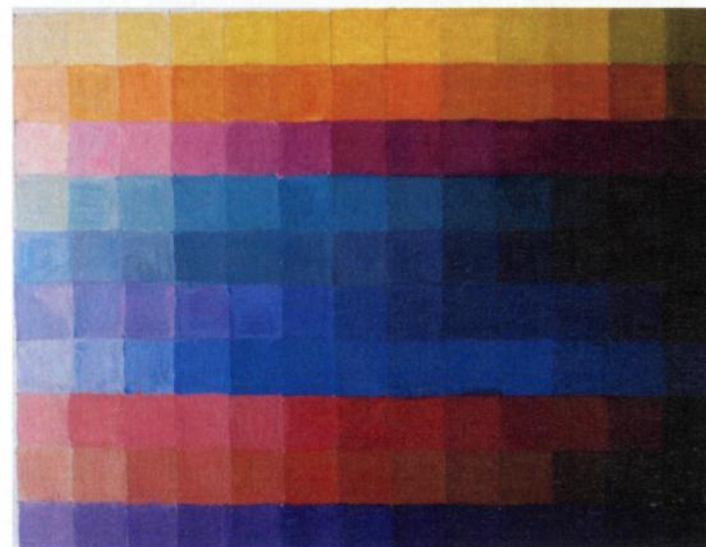
Дотитлива мишка

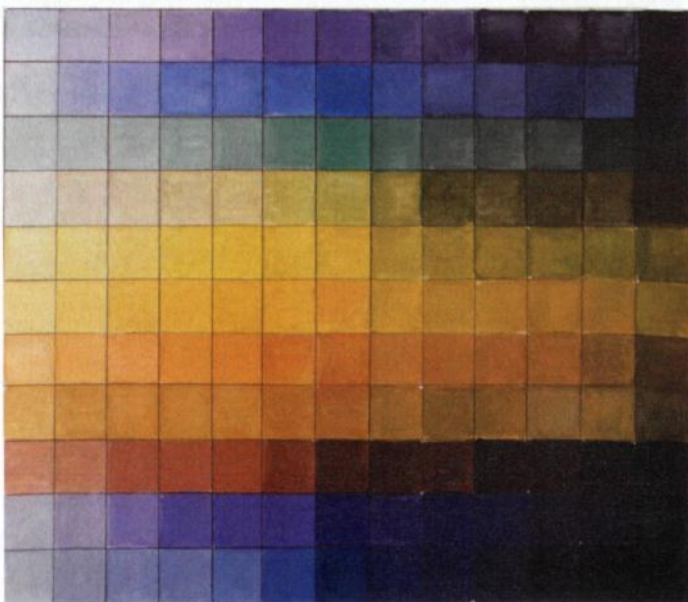
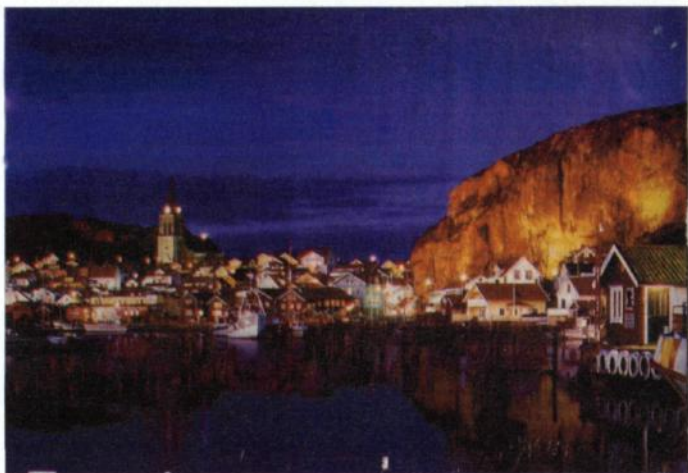
Замріяний носоріг

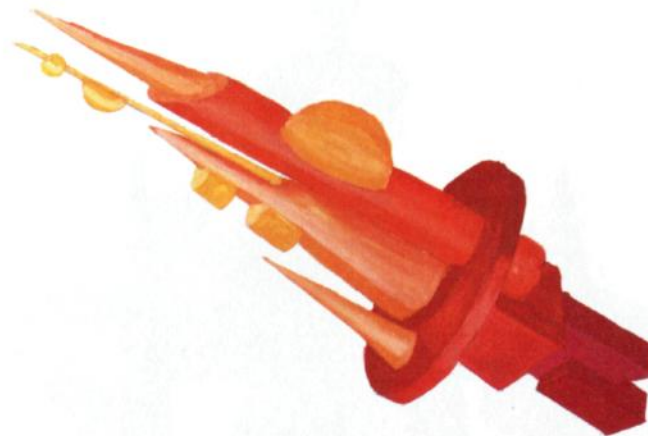
Золотий олень

Зимовий вечір

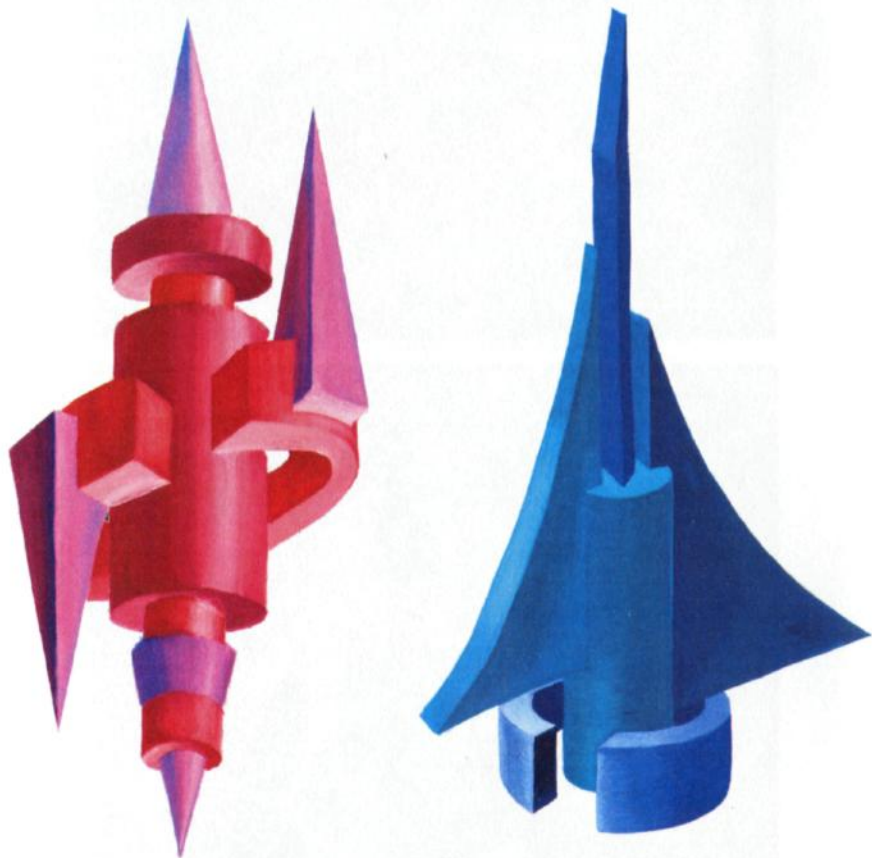
Літня ніч

Динаміка. Асиметрія. Теплий колорит

Динаміка. Симетрія. Контрастний колорит

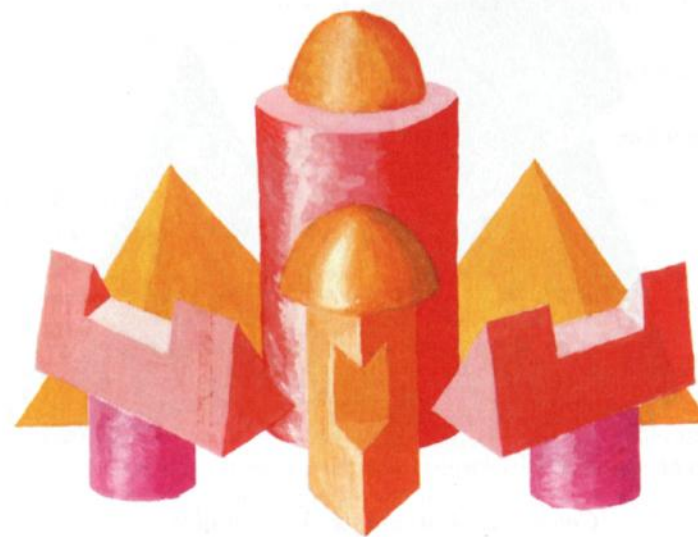

*Динаміка. Асиметрія.
Теплий колорит*

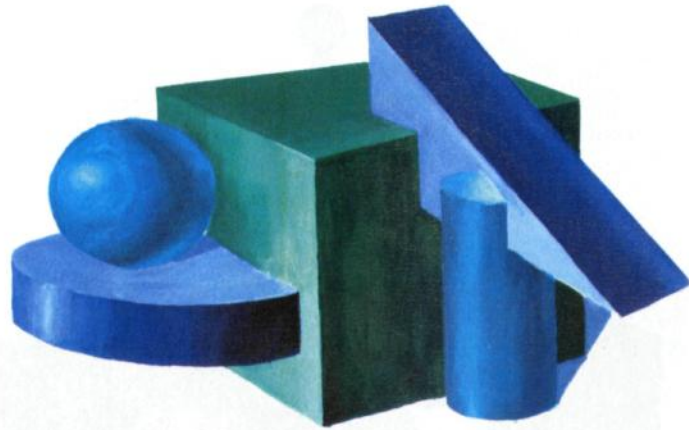
*Динаміка. Асиметрія.
Нюансний колорит*

Статика. Симетрія. Нюансний колорит

Статика. Симетрія. Теплий колорит

Статика. Асиметрія. Холодний колорит

Статика. Асиметрія. Холодний колорит

Список літератури

1. *Алексеев С.С.* О колорите / С.С. Алексеев. – М.: Изобр. искусство, 1974. – 168с.
2. *Антонович Є.А.* Збірник практикумів з художньо-графічних дисциплін / Є.А. Антонович, М.А. Щерба, В.А. Шпильчак [та ін.]. Ч. 1.: навч. посібник. – Івано-Франківськ: Прикарпатський університет, 1995. – 152 с.
3. *Арнхейм Р.* Искусство и визуальное восприятие / Р. Арнхейм. – М.: Прогресс, 1974. – 392 с.
4. *Беда Г.В.* Основы изобразительной грамоты / Г.В. Беда. – М.: Просвещение, 1981. – 240 с.
5. *Беляев Т.Ф.* Упражнения по развитию пространственных представлений у учащихся: Из опыта работы / Т.Ф. Беляев. – М.: Просвещение, 1983. – 112 с.
6. *Владимиров А.В.* Магия цвета / А.В. Владимиров, Н.Ф. Осинев. – М.: Знание, 1965. – 62 с.
7. *Волкотруб И.Т.* Основы художественного конструирования: учеб. для худож. учеб. заведений / И.Т. Волкотруб. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Вища шк. 1988. – 191 с.: ил.
8. *Голубева О.Л.* Основы композиции / О.Л. Голубева. – М.: Изобраз. искусство, 2001. – 120 с.: ил.
9. *Даниленко В.Я.* Основы дизайна / В.Я. Даниленко. – К.: ІЗМН, 1996. – 92 с.
10. *Зайцев А.С.* Наука о цвете и живопись / А.С. Зайцев. – М.: Искусство, 1986. – 158 с.
11. *Зернов В.А.* Цветоведение / В.А. Зернов. – М.: Книга, 1972. – 239 с.
12. *Калініченко О.В.* Композиція: методичні рекомендації до оцінювання початкових досягнень слухачів підготовчих курсів / О.В. Калініченко. – К.: НАУ, 2007. – 40 с.
13. *Калініченко О.В.* Практикум з композиції: посібник / О.В. Калініченко. Ч.1. – К.: НАУ, 2006. – 104 с.
14. *Калініченко О.В.* Програма навчальної дисципліни «Композиція» для підготовчих курсів вищих навчальних закладів / О.В. Калініченко – К.: НАУ, 2007. – 32 с.

15. *Кириченко М.А.* Основи образотворчої грамоти: навч. посібник. / М.А. Кириченко, І.М. Кириченко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 2002. – 190 с.: іл.
16. *Ковалев Ф.В.* Золотое сечение в живописи: учеб. пособие / Ф.В. Ковалев. – К.: Вища шк. 1989. – 143 с.
17. *Костенко Т.В.* Основи композиції та тримірного формотворення: навч.-метод. посібник / Т.В. Костенко. – Харків: ХДАДМ, 2003. – 256 с.
18. *Кулебакин Г.И.* Рисунок и основы композиции: учеб. для СПТУ / Г.И. Кулебакин / под ред. Т.Л. Кильпе. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1988. – 128 с.: ил.
19. *Куленко М.Я.* Основи графічного дизайну: підручник / М.Я. Куленко. – К.: Кондор, 2007. – 492 с.
20. *Максименко О.А.* Дизайн и дети: учеб.-метод. пособие / О.А. Максименко. – Николаев: Евро-пресс, 2000. – 160 с.
21. *Михайленко В.Є.* Основи композиції (геометричні аспекти художнього формотворення): навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / В.Є. Михайленко, М.І. Яковлев. – К.: Каравела, 2004. – 304 с.
22. *Сомов Ю.С.* Композиция в технике / Ю.С. Сомов. – М.: Машиностроение, 1988. – 288 с.
23. *Чернышев О.В.* Формальная композиция / О.В. Чернышев. – Минск: Харвест, 1999. – 308 с.
24. *Шаповал Н.Т.* Прикладна теорія архітектурної композиції: навч. посібник / Н.Т. Шаповал. – К.: КНУБА, 2000р. – 288 с.
25. *Шевелев И.Ш.* Золотое сечение / И.Ш. Шевелев, М.А. Марутаев, И.П. Шмелев. – М.: Стройиздат, 1990. – 344 с.
26. *Шорохов Е.В.* Композиция / Е.В. Шорохов. – М.: Просвещение, 1986. – 228 с.
27. *Шорохов Е.В.* Основы композиции: учеб. пособие. для студ. пед. ин-тов по спец. № 2109 «Черчение, рисование и труд» / Е.В. Шорохов. – М.: Просвещение, 1979. – 303 с., ил.
28. *Яремків М.М.* Композиція: творчі основи зображення: навч. посібник / М.М. Яремків. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 112 с.

Зміст

ВСТУП	3
Методичні рекомендації до виконання домашнього завдання 1.....	4
Методичні рекомендації до виконання контрольної роботи 1.....	8
Методичні рекомендації до виконання домашнього завдання 2.....	12
Методичні рекомендації до виконання контрольної роботи 2.....	15
Методичні рекомендації до виконання контрольної роботи 3.....	19
Додаток до домашнього завдання 1.....	26
Додаток до домашнього завдання 2.....	30
Додаток до контрольної роботи 1.....	31
Додаток до контрольної роботи 2.....	36
Додаток до контрольної роботи 3.....	38
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	41

Навчальне видання

КОМПОЗИЦІЯ

Методичні рекомендації
до виконання домашніх завдань
та контрольних робіт
для слухачів підготовчих курсів

Автор-укладач КАПІНІЧЕНКО Олена Василівна

В авторській редакції

Підл. до друку 17.12.08. Формат 60 X 84/16. Папір офс.
Офс. друк. Ум. друк. арк. 2,56. Обл.-вид. арк. 2,75.
Тираж 200 пр. Замовлення № 225-1. Вид. № 25/IV.

Видавництво Національного авіаційного університету
«НАУ-друк»
03680. Київ-58, проспект Космонавта Комарова, 1.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 977 від 05.07.2002.